

Sensorveiledning til eksamen i ECON1220 høst 2019

Generelle merknader til sensor fra kursansvarlig: Hovedmålet med kurset er å trene studentene i å anvende mikroøkonomisk teori til anvendt analyse av økonomisk politikk. Studentene har svært ulik bakgrunn – noen har mye økonomi fra før, noen bare ECON1210, noen ingenting. Jeg bruker derfor lite matte, men mye figurer. I prinsippet skal det være greit å gi svar bare med ord, dersom de svarer presist. I dette kurset kan noen oppgaver imidlertid delvis besvares ved sunn fornuft og allmenn samfunns- og økonomikunnskap, og det er ikke meningen at man skal kunne få gode karakterer uten å ha fulgt kurset (eller skaffet seg tilsvarende spesifikk kunnskap annet sted). Der hvor det er tvil om karakteren, er det derfor rimelig å legge vekt på om kandidaten faktisk har demonstrert mer enn allmennkunnskap og kunnskaper fra ECON1210 (standard intro i mikroøkonomi).

Oppgave 1 (teller 30%)

a) (Teller 5%) Hva menes med markedssvikt? Forklar. Gi en kort oversikt over minst fem typer markedssvikt.

Markedssvikt er forhold som kan forårsake at markedslivekten i uregulerte markeder ikke blir Paretooptimal.

Listen over markedssvikt som er brukt i forelesning omfatter markedsrett, fellesgoder, eksternaliteter, asymmetrisk informasjon, manglende markeder. Stordriftsfordeler kan også gjerne nevnes. Læreboka (Stiglitz & Rosengard) tar også med arbeidsløshet, inflasjon, ulikevekt, men dette er mindre vanlig å regne med som egne typer markedssvikt.

(Merk at det ikke er noe absolutt fasitsvar på hva som skal med på lista, fordi det sentrale er at det gjelder forhold som kan gjøre markedslivekten ineffektiv, og slike forhold kan klassifiseres på ulike måter. For eksempel: Fellesgoder kan gjøre markedene ineffektive primært fordi de kan lede til eksterne effekter og/eller manglende markeder – så kanskje kunne vi ha droppet fellesgoder fra listen, hvis eksterne effekter og manglende markeder var med. På samme måte: Stordriftsfordeler er kilde til ineffektivitet i markedet primært fordi det lett leder til markedsrett og/eller manglende markeder.)

b) (Teller 7,5%) Frisørtjenester er en type markedstransaksjon som normalt krever personlig kontakt mellom tjenesteyter og kunde. Nevn minst tre eksempler på markedssvikt som vil kunne være til stede i forbindelse med kjøp og salg av frisørtjenester. Begrunn hvorfor du mener eksemplene dine representerer markedssvikt.

Eksempler: Personlig sosial kontakt vil normalt innebære en mengde eksterne effekter. For eksempel kan det hende frisøren prater mye og at kunden misliker/liker det. Kunden kan være i dårlig humør, ha dårlig ånde eller lukte svette, noe som kan plage frisøren. Siden slike forhold normalt ikke er kontraktsfestet, kan de representere eksternaliteter. (Det er tilstrekkelig om studenten nevner tre eksempler på eksterne effekter, svaret trenger ikke være tre ulike *typer* markedssvikt.) Videre vil det normalt være en del asymmetrisk informasjon: for eksempel vil frisøren underveis vite mer enn kunden om hvordan frisyren vil fremstå når klippingen er ferdig, og om hvor dyrt og vanskelig det er å oppfylle kundens ønsker – og kunden vet mer om ønskene sine enn frisøren. Man kan også tenke seg at en kunde kjenner frisøren sin og vegrer seg for å prøve noen andre (asymmetrisk informasjon om egenskapene til den andre frisøren), noe som kan gi den kjente frisøren markedsrett.

Omgivelsene under klippingen vil representere (lokale) fellesgoder – lys, farger, støy etc. – som ikke nødvendigvis har vært del av avtalen.

c) (Teller 7,5%) Perfekt frikonkurransse defineres gjerne som en tenkt situasjon helt uten markedssvikt. Forestill deg et samfunn med perfekt frikonkurransse. Har innbyggerne i et slikt samfunn makt over hverandre? Hvorfor/hvorfor ikke? Diskuter.

Nei. For det første har de per definisjon ingen markedsmakt. De har altså ikke makt over hverandre i forbindelse med handelstransaksjoner. Siden det ikke finnes eksterne effekter, kan de heller ikke påvirke hverandre uten gjennom handelsavtaler, og slike vil bare bli inngått hvis begge parter ønsker det. Videre: Ingen vet noe som andre ikke har informasjon om, og dermed kan de heller ikke lure hverandre. Man kunne kanskje tenke seg at de har makt ved at de kan nekte å inngå avtaler med hverandre, men siden de ikke har markedsmakt og det heller ikke er manglende markeder, vil det alltid være noen andre å inngå avtaler med i stedet.

Poenget er påpekt i forelesninger, men ikke diskutert inngående. I sensuren bør selve diskusjonen vektlegges, ikke bare svaret kandidaten kommer frem til. Viser diskusjonen at studenten forstår hva markedssvikt og fravær av dette innebærer?

d) (Teller 10%) Gi din vurdering av følgende påstand: «Når markedssvikt er til stede, bør myndighetene alltid gripe inn med regulering av markedet». Begrunn vurderingen din.

For det første: Fordelene ved regulering bør generelt veies mot ulempene. Regulering vil typisk innebære kostnader, f.eks. i form av administrasjonskostnader og nye (utilsiktede) prisvridninger/insentivproblemer (selv med en effektiv administrasjon).

For det andre: Styringssvikt kan gjøre myndighetene dårlig egnet til å iverksette og følge opp hensiktsmessig regulering. Det kan dreie seg om byråkrater eller politikere som forfølger sin egen agenda (som makt, penger, behagelig hverdag, stort budsjett) snarere enn å være opptatt av samfunnet. Det kan f.eks. være problemer med korrupsjon, inkompetanse, og/eller stor innflytelse fra lobbyinteresser.

For det tredje: Det er ikke all markedssvikt myndighetene kan gjøre noe med. Spesielt er atferdsrisikoproblemer (moral hazard) knyttet til asymmetrisk informasjon like vanskelig for myndighetene å håndtere som for markedet, siden heller ikke myndighetene har tilgang til privat informasjon.

Oppgave 2 (teller 30%)

Tenk deg at du bor i et land der helsevesenet er offentlig drevet, fullt ut skattefinansiert, og gratis å bruke for alle innbyggere. For noen typer behandling er det lange ventetider. Forøvrig er det ingen rasjonering eller krav om henvisning for å bruke helsetjenestene.

a) (Teller 20%)

Myndighetene i landet vurderer nå å gå over til et system av følgende type: Helsetjenester skal i stedet kun tilbys av private bedrifter. Pasientene må selv betale for helsetjenestene de bruker, hvis de ikke har helseforsikring som dekker utgiftene. De innbyggerne som ønsker å tegne helseforsikring, har selv ansvaret for å tegne slik forsikring hos private forsikringselskap. Det er opp til hvert selskap hvilke forsikringskontrakter de vil tilby og til hvem. Innbyggerne vil få lavere skatt, siden offentlig sektors utgifter vil bli redusert.

Du er ansatt i helsedepartementet, og sjefen din har bedt deg peke på fagøkonomiske argumenter for og mot den foreslåtte endringen. Hva svarer du? (Du kan se bort fra overgangsproblemer.)

Noen momenter *for*: Redusert overforbruk av gratis helsetjenester; sterkere incentiver til kostnadsreduksjoner og produktivitetsfremmende tiltak pga markedskonkurranse og profittmotiv; mindre behov for vridende skatter. Reduserte køer, både pga redusert etterspørsel og fordi nye aktører vil kunne tjene penger på å etablere nye tilbud for behandlinger med kø. Kortere ventetider kan også øke produktiviteten i økonomien fordi folk blir fortere friske nok til å arbeide.

Hovedmomenter *mot*: 1) effektivitetsproblemer knyttet til asymmetrisk informasjon; 2) fordeling; 3) nåtidsskjevhet. Utdyping:

1) i) Uheldig utvalg. Når man må betale for helseforsikring, vil noen innbyggere la være å tegne forsikring. De som vet at de er i en risikogruppe for å få store helseproblemer, vil være mer tilbøyelig enn andre til å tegne forsikring. Selskapene må derfor holde premiene relativt høye for å dekke utbetalingene. Dette kan gjøre at flere pasienter med god helse, som tror de ikke får bruk for forsikringen, lar være å forsikre seg, og en enda større del av forsikringstakerne vil påføre selskapene store utgifter. Dette kan føre til at forsikringene som til slutt tilbys blir dyre og dekker lite, og/eller at en del befolkningsgrupper ikke tilbys forsikring i det hele tatt. ii) Fløteskumming. Fordi noen kunder er dyrere enn andre, mens forsikringsselskapene ikke har full informasjon om dette, kan selskapene komme til å bruke mye ressurser på å innrette sin virksomhet mot kundegrupper som statistisk sett er mest lønnsomme, og unngå ulønnsomme kundegrupper. iii) Private tilbydere av helsetjenester kan ha et incentiv til å utnytte sitt medisinske informasjonsovertak ved å overtale pasienter til å kjøpe mer helsetjenester enn de egentlig trenger. (Forsikringsselskapene vil imidlertid ha incentiver til å motarbeide dette.)

Merk at selv om atferdsrisiko (moral hazard) kan være et problem, vil dette også være et problem i det gamle systemet, så dette er ikke uten videre noe argument for det ene eller andre systemet. (Dersom motivasjonen til produsenter/pasienter/ansatte i forsikringsselskapet påvirkes av hvilket system vi er i, kan riktignok også atferdsrisiko påvirkes.)

Tilleggsmomenter: Det kan være stordriftsfordeler ved offentlig drift, og lavere kostnader pga markedsmakt som kjøper overfor private leverandører som selv har markedsmakt. Det kan for eksempel tenkes at det offentlige er en større og sterkere forhandler med privat sektor om f.eks. medikamentkostnader enn hva det enkelte private helseforsikringsforetak vil være.

2) Fordelingseffekter. Disse vil avhenge av hvordan skattelettelsene fordeles, og om de som får lavere skatt er de samme personene som får høyere private helseutgifter. Innbyggere som lar være å tegne helseforsikring, men får alvorlige helseproblemer, kan komme svært dårlig ut – enten økonomisk, ved at de pådrar seg høye helseutgifter, eller helsemessig, ved at de ikke har råd til behandling. Andre, som får skattelette, men får tilgang til rimelig helseforsikring eller ikke får helseproblemer, kan komme bedre ut.

3) Nåtidsskjevhet/begrenset viljestyrke og kognitive begrensninger. Forsikring gir kostnader straks, mot en mulig gevinst i fremtiden. Folk kan derfor la seg friste til å utsette å tegne forsikring, selv om de egentlig synes de bør gjøre det. Forsikring er også komplisert, noe som også bidrar til fristelsen til å utsette eller la være.

b) (Teller 10%)

Sjefen ber deg deretter om også å vurdere følgende alternative system:

Det blir obligatorisk for alle innbyggere å tegne helseforsikring, og man kan bli straffet for å la være. Det blir forbudt for forsikringselskapene å nekte enkeltpersoner å tegne forsikring på vilkår som tilbys andre kunder. Bortsett fra dette er systemet nøyaktig som beskrevet i a) (dvs. helsetjenester og helseforsikring tilbys kun av private bedrifter, pasientene må selv betale for helsetjenester som ikke dekkes av egen helseforsikring, innbyggerne har selv ansvaret for å tegne helseforsikring, og det vil bli gitt samme skattelette til samme personer som i systemet beskrevet under a)).

Sjefen ber deg peke på fordeler og ulemper med dette systemet, sammenliknet med systemet skissert i a) over. Hva svarer du?

Hvis alle faktisk overholder bestemmelsene og kjøper helseforsikring, vil dette fjerne problemet med uheldig utvalg, fordi også de mest lønnsomme/friskeste kundene må tegne forsikring.

Bestemmelsen om at ingen kan nektes forsikring, vil begrense problemet med at noen ikke får mulighet til å tegne forsikring overhodet. Det vil likevel ikke fjerne problemet med fløteskumming, fordi hvert selskap fremdeles vil være interessert i å få den mest lønnsomme delen av kundene og overlate de ulønnsomme til andre selskaper. Selv om selskapene ikke kan nekte folk forsikring, kan de f.eks. utforme avtalene de tilbyr slik at de blir lite attraktive for statistisk sett ulønnsomme kundegrupper, eller de kan drive markedsføring bare blant statistisk sett lønnsomme kundegrupper.

Fordelingseffektene vil bli noe annerledes: færre vil være uforsikret og få problemer på grunn av dette, mens flere får utgifter til forsikringspremier.

Avhengig av hvor strenge kontrollsystemer som finnes, vil antakelig enkelte likevel la være å forsikre seg uansett, siden dette er et individuelt ansvar, enten fordi de ikke har/tar seg råd, eller fordi de av ulike grunner (som nåtidsskjevhet) lar være/utsetter det for lenge. Disse risikerer straff i tillegg til potensielt store helseutgifter/ubehandlede helseproblemer, noe som også har betydning for fordelingsvirkningene.

Oppgave 3 (teller 15%)

a) (Teller 10%) Omfanget av korrupsjon i offentlige byråkratier er tilsynelatende svært forskjellig i ulike land. Dette kan tenkes å skyldes 'gode' eller 'onde' sirkler, der både en situasjon med lite korrupsjon og en situasjon med mye korrupsjon kan være selvforsterkende og stabile dersom den først er etablert.

Hva må til for at en slik selvforsterkende 'ond sirkel' av korrupsjon skal kunne oppstå? Forklar.

Slike selvforsterkende sirkler kan oppstå når et bestemt atferdsmønster er mer lønnsomt/fordelaktig for den enkelte jo flere andre som gjør det samme. Dersom denne effekten er sterk nok, kan den gjøre det gunstig å løpe i flokk (gjøre som de andre, uansett hva de gjør).

Noen forslag til mulige elementer i gode/dårlige «korrupsjons-sirkler»: Hvis de fleste er korrupte, kommer du selv ingen vei som ærlig. Hvis du for eksempel selv er offentlig tjenestemann, og sjefen er korrupt, vil han kunne betrakte deg som en trussel hvis han forstår at du er ærlig og derfor vil mislike og kanskje rapportere hans korrupsjon. Han vil derfor kunne ønske å sparke eller degradere deg. Hvis de fleste andre også er korrupte, vil heller ikke hans sjef eller rettsvesenet hjelpe deg, for de er også korrupte, og du vil ikke bestikke dem siden du er ærlig.

Hvis derimot ingen andre er korrupte, og du selv blir avslørt som korrupt, kan karrieren være ødelagt. Hvis de fleste er ærlige, er det risikabelt å være korrupt: Hvis en ærlig sjef oppdager det, vil du få

sparken; du kan heller ikke bestikke verken ham selv, sjefen hans eller rettsvesenet for å la deg beholde plassen, siden også de sannsynligvis er ærlige.

Finansministeren i et land mistenker at det foregår underslag i en av finansdepartementets avdelinger, og at store pengebeløp går rett i byråkratenes egne lommer. Det er imidlertid vanskelig å komme til bunns i dette, fordi bare personer som selv arbeider i den aktuelle avdelingen har nok innsikt i saken til å kunne avdekke om det faktisk har foregått underslag eller ikke. Finansministeren bestemmer derfor at det skal ansettes en overkontrollør. Overkontrolløren skal delta aktivt i arbeidet i avdelingen, og ved årets slutt rapportere sine funn direkte til finansministeren. Det er allment kjent hvem overkontrolløren er, og hvilke oppgaver vedkommende har.

b) (Teller 5%) Vil ansettelsen av overkontrolløren løse problemet? Hvorfor/hvorfor ikke? Diskuter.

Overkontrolløren vil få innsikt i informasjonen finansministeren mangler. Spørsmålet er om han lojalt vil bringe informasjonen videre til ministeren. Hvis avdelingen faktisk bedriver underslag, og har store gevinster ved dette, vil de ha desto større grunn til å bestikke overkontrolløren til ikke å si noe eller trekke ham inn i underslagsvirksomheten.

Oppgave 4 (teller 25%)

Regjeringen i et EU-land ønsker at landet skal forlate EU. Anta at saken skal avgjøres endelig i landets parlament ved flertallsbeslutning. Det skal voteres over tre alternativer:

EU: Ingen utmelding, landet forblir EU-medlem.

A (Avtale om utmelding): Landet forlater EU i henhold til en avtale regjeringen og EU har forhandlet frem.

B (Brå utmelding): Landet forlater EU, men uten noen avtale med EU om hvordan dette skal foregå.

Det vil bli votert på følgende måte: To av alternativene settes først opp mot hverandre. Det av disse alternativene som får flest stemmer, settes deretter opp mot det tredje alternativet. Vinneren av denne siste avstemningen blir den endelige vinneren.

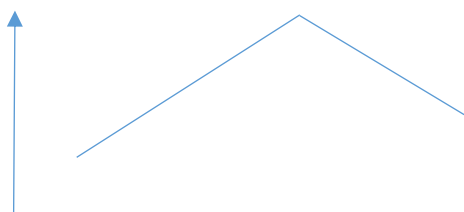
Anta at alle parlamentsmedlemmer tilhører en av følgende like store grupper:

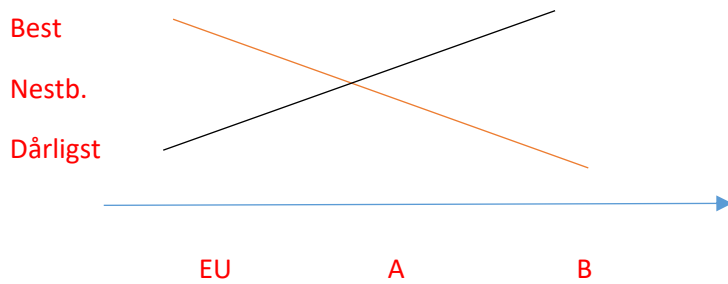
1. EU-tilhengere: Synes EU er best, A nest best, mens B er dårligst.
2. Konservativ utmeldingstilhengere: Synes A er best, B er nest best, mens EU er dårligst.
3. Radikale utmeldingstilhengere: synes B er best, A er nest best, mens EU er dårligst.

Anta at regjeringen kan bestemme voteringsrekkefølgen i parlamentet.

a) (Teller 17,5%) Vil regjeringen kunne avgjøre utfallet av avstemningen ved å velge en passende voteringsrekkefølge? Hvorfor/hvorfor ikke? Forklar.

Nei. A vil vinne mot EU, og A vil vinne mot B. Hvis man i stedet først setter EU opp mot B, vil B vinne, og deretter vil A vinne mot B. A er altså en entydig vinner. Slik preferansene er satt opp her, er de ulike gruppene enige om at alternativene kan sorteres langs en akse EU – A – B, der de ytterste er de mest ekstreme (selv om de er uenige om hvilket punkt på akse som er best). Preferansene er altså entoppede. Dette kan sees slik (der rød strek er EU-tilhengerne, blå er konservative og svart er radikale:

Ingen av disse preferanse-kurvene har mer enn en «topp».

Anta nå i stedet at saken ikke skal avgjøres i parlamentet, men planlegges avgjort ved en folkeavstemning. Anta videre at det bare er to alternativer i folkeavstemningen: «Utmelding» og «Ikke utmelding». Folk stemmer på ett av alternativene, og vinneren er det alternativet som får flest stemmer.

En økonom hevder i et avisinnlegg at man i stedet burde tatt beslutningen basert på folks betalingsvillighet. Man burde spurt alle innbyggerne hvor mye de ville vært villige til å betale for at landet skulle bli i EU (for EU-tilhengere), eller for at landet skulle melde seg ut av EU (for motstandere). Alternativet med størst sammenlagt betalingsvillighet burde vinne, mener økonom.

b) (Teller 7,5%) Dersom regjeringen hadde fulgt økonomens forslag, og alle innbyggere faktisk hadde svart fullstendig ærlig og oppgitt sin sanne betalingsvillighet, ville økonomens forslag da ha gitt et annet resultat enn den planlagte folkeavstemningen? Hvorfor/hvorfor ikke? Forklar.

I folkeavstemningen ville medianvelgeren, altså den personen som sto «i midten» hvis man sorterte alle velgere etter preferanse (slik at den som var sterkest EU-motstander sto ytterst i den ene enden og den som var sterkest EU-tilhenger ytterst i den andre enden), bli avgjørende. I økonomens foreslåtte prosedyre ville summen av betalingsvillighet være avgjørende. Det ville gi samme svar hvis medianvelgeren støtter det alternativet som har høyest sammenlagt betalingsvillighet, men det er ikke sikkert at det er tilfellet. Noen relativt få rike velgere med sterk betalingsvillighet for «sitt» alternativ kan for eksempel føre til at det blir høyest betalingsvillighet for et alternativ som ikke har støtte fra et flertall av velgerne.